

Piotr Mickiewicz

Obszar Azji Centralnej i Zatoki Perskiej w strategii ChRL

Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego 3, 44-61

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Obszar Azji Centralnej i Zatoki Perskiej w strategii ChRL

W artykule Autor prezentuje rolę chińskiej polityki surowcowej w strategii międzynarodowego oddziaływania ChRL. W jego opinii, wykorzystując poziom zapotrzebowania na surowce energetyczne, władzom chińskim udało się zniwelować amerykańskie plany zdobycia kontroli nad globalnym rynkiem obrotu i transportu surowców energetycznych. Równocześnie polityka ta zezwoliła na skuteczne ograniczenie amerykańskiej pozycji politycznej w Afryce, Azji Południowej i Centralnej. Niezwykle istotną konsekwencją chińskiej aktywności międzynarodowej jest odrodzenie się sojuszu Rosja–Chiny, który ma jednak ograniczony (taktyczny) charakter. Sporym wyzwaniem dla amerykańskiej i europejskiej polityki jest także włączenie do chińsko-rosyjskiej współpracy (w charakterze zwasalizowanego partnera) Iranu.

Sukces chińskich przeobrażeń gospodarczych ery Deng Xiaopinga pozwolił Chinom na podjęcie prób usankcjonowania pozycji niekwestionowanego mocarstwa azjatyckiego. W kolejnych latach za cel strategiczny uznano utrzymanie szybkiego tempa wzrostu gospodarczego oraz sukcesywną poprawę pozycji czwartej potęgi ekonomicznej świata¹. Usankcjonowanie pozycji globalnego mocarstwa ekonomicznego, w chińskich planach strategicznych, miało także pozwolić na uzyskanie podobnego statusu na międzynarodowej scenie politycznej. Największym ograniczeniem dla realizacji tego celu był, powstały w konsekwencji ataku z 11 września 2001 roku, quasi-unilateralny kształt świata. Szok co do formy podjętego przez Al-Kaidę ataku terrorystycznego oraz przekonanie o konieczności natychmiastowej reakcji na to zagrożenie spowodowały, że Chiny – wraz z pozostałymi mocarstwami regionalnymi – do roku 2005 nie negocjowały w sposób jednoznaczny globalnego przywództwa USA. Raczej starały się realizować politykę samoograniczenia, polegającą na prowadzeniu aktywnych działań w regionach koncentracji ich naturalnych celów politycznych oraz marginalnych dla strategicznych interesów Stanów Zjednoczonych. Faktem politycznym, który umożliwił chińskim władzom zmianę tej polityki, było amerykańskie *związanie się* w Iraku

¹ W roku 2007 chińską gospodarkę uznano za drugą globalną potęgę ekonomiczną. Oficjalne chińskie dane wskazują, że w latach 1985–2006 chiński dochód narodowy wzrósł o 700%. Według tych danych PKB (liczony wg parytetu siły nabywczej) przekroczył 6 000 mld USD. Dla porównania dochód narodowy USA osiąga poziom 11 000 mld USD, Japonii 3700 mld USD a Niemiec 2 000 mld USD. Rosja zaś dysponuje dochodem na poziomie 1500 mld USD. Oficjalne chińskie dane pokazują, że państwo to już obecnie dysponuje potencjałem gospodarczym prawie czterokrotnie większym niż rosyjski. Ale – tak jak w przypadku Rosji – Chinom nie udało się w znaczący sposób przeobrazić struktury gospodarki. Zob szerzej w: A. Masdison, *Chinese Economic Performance in the Long Run*. Second Edition, 960–2030, OECS, 2007, *The China Effect: Assessing the Impact on US Economy of Trade and Investment with China*, “Report by Oxford Economics and the Signal Group”, January

i (pośrednio) w Afganistanie oraz organizacja Igrzysk Olimpijskich w Pekinie w 2008 roku. Skupienie politycznej aktywności administracji G.W. Busha na wojnie z terroryzmem i coraz większe jej koszty w wymiarze politycznym i ekonomicznym zmusiły Stany Zjednoczone do ograniczenia aktywności w innych regionach globu oraz częściowego zarzucenia koncepcji unilateralnych. Jedną z konsekwencji tej polityki była amerykańska bierność wobec chińskiej ekspansji w pozabliskowschodnich regionach, zasobnych w złoża surowców energetycznych. Tym bardziej, że w powszechnej opinii większość surowców była przez to państwo wykorzystywana do budowy infrastruktury niezbędnej do organizacji olimpiady. Dla amerykańskich strategów największym problemem we wzajemnych stosunkach był zaś, utrzymywany przez władze chińskie wszelkimi środkami, niekorzystny bilans wzajemnej wymiany handlowej oraz fakt wykupu przez Chińczyków znacznej części amerykańskich obligacji państwowych.

Tabela 1. Poziom wymiany handlowej USA–Chiny w latach 2004–2005.

Rodzaj wymiany handlowej	Poziom wymiany w bilionach USD		Spadek amerykańskiego eksportu do Chin w okresie 2004-2005 (wybrane branże w %)	
	ChRL	w tym Hongkong		
Import z Chin	197	70	Chemia	- 2,3
Eksport do Chin	35	10	Aparatura energetyczna	- 3,9
Poziom deficytu	162	60	Urządzenia i wyposażenie techniczne	- 3,1

Źródło: *The China Effect: Assessing the Impact on US Economy of Trade and Investment with China*, Report by Oxford Economics and the Signal Group, January 2006.

Władzom chińskim nie udało się jednak w pełni skorelować dynamicznego, utrzymującego się na poziomie około 10% wzrostu PKB, rozwoju chińskiej gospodarki z własnymi aspiracjami mocarstwowymi. Pomimo olbrzymiego sukcesu przeobrażeń gospodarczych nadal największym ograniczeniem tych planów pozostała nazbyt przestarzała struktura gospodarki. Jej podstawą pozostał bowiem energochłonny przemysł (tworzy 52,6% PKB) i sfera usług (33,1%). W dodatku, pomimo utrzymującego się przez dwie dekady wysokiego poziomemu przyrostu dochodu narodowego i znacznego wzrostu napływu kapitału, Chińczykom nie udało się pokonać pozostałych barier rozwoju gospodarczego². Sytuacja ta jest w dużej mierze konsekwencją ograniczenia reform społeczno-gospodarczych jedynie do częściowego przeobrażenia systemu legislacyjnego w sferze ekonomicznej i wdrożenia zrębów gospodarki rynkowej oraz otwartej.

² Zaliczyć do nich należy: niewłaściwy poziom rozwoju infrastruktury (drogi, sieć telekomunikacyjna), pełna zależność, zła struktura sektora bankowego (lokalnej sieci przepływu pieniądza i jego nadzoru), nierówności społeczne, konieczności reorientacji rynku pracy.

Tabela 2. Wyniki gospodarcze Chin w 2007 roku.

Dynamika wzrostu gospodarczego	Przyrost w stosunku do 2006 roku
PKB	11,4% (11,9 po korekcie z IV 2008 r.) ³
Napływ inwestycji	23,7
Wzrost produkcji przemysłowej	18%
Wzrost wartości gospodarki	18,3
Wzrost poziomu wymiany handlowej	14,9
Wzrost importu	24,8
Wzrost eksportu	31%
Wzrost poziomu sprzedaży detalicznej	22%
Wzrost poziomu konsumpcji	2,7
Wzrost poziomu rezerw zagranicznych	32,8
Wzrost poziomu rezerw walutowych	37,4

Źródło: US–China Business Council. All rights reserved, <http://www.uschina.org/>.

Gwałtowna rozbudowa infrastruktury przemysłowej spowodowała, że utrzymanie dynamiki przyrostu gospodarczego jest determinowane wzrostem zużycia surowców energetycznych. Jest on szacowany na poziomie 17% rocznie. Chiny stały się drugim na świecie konsumentem ropy naftowej, o dziennym zapotrzebowaniu na poziomie 8 mln baryłek. Już w roku 2007 był on wyższy niż poziom wzrostu dochodu narodowego, a w dodatku do roku 2025 ma osiągnąć poziom 14 mln baryłek (zob. dane z tabeli 3.). W dodatku zapóźnienia rozwojowe oraz koncentracja przemysłu we wschodniej części państwa ograniczają możliwości wykorzystania własnych, uznawanych za jedne z największych w Azji Centralnej, złóż ropy naftowej⁴. Podobnie kształtuje się zapotrzebowanie na gaz⁵, którego poziom konsumpcji jeszcze na początku XXI wieku nie przekraczał wyniku własnego wydobycia, czyli 40 mld m³. Jednakże od roku 2005 gaz stał się podstawowym surowcem do produkcji energii, co powoduje, że roczny poziom zużycia wynosi około 60–80 mld m³.

³ Szacuje się, że wskaźnik wzrostu PKB w 2008 roku (dane sprzed wrześniowego kryzysu walutowego) spadnie do poziomu 10%. Zmniejszył się poziom eksportu, ale spadek ten jest efektem wzrostu konsumpcji na rynku wewnętrznym. Za największe zagrożenie eksperci ekonomiczni uznają natomiast presję inflacyjną. Zob. oceny ekspertów *Funduszu Akcji i Spółek Chińskich Robeco Chinese Equities*.

⁴ Jej zasoby szacowane są na 17 mld baryłek. Zobacz: *China's Trade Performance*, February 2007 <http://www.uschina.org/info/forecast/2007/trade-performance.html>.

⁵ Zasoby chińskiego gazu wynoszą około 2 bilionów m³, ale do roku 2005 gaz w Chinach był wykorzystywany głównie jako paliwo do produkcji nawozów sztucznych. Dane dotyczące poziomu zasobów gazu ziemnego podają za *BP Statistical Review of World Energy, London 2006* oraz *Consultative Research on the Development Strategies of China's Oil and Gas Resources*.

Tabela 3. Dynamika zapotrzebowania na surowce energetyczne i poziom importu w latach 2002–2007.

Ropa i gaz w chińskim obrocie towarowym	2004		2005		2006		2007	
	Ropa	Gaz	Ropa	Gaz	Ropa	Gaz	Ropa	Gaz
Zapotrzebowanie	291.27	40.98	299.57	49.95	307.28	53.10	175	66.38
Produkcja	174.06	40.98	180.84	49.95	168.42	53.10	175	66.38
Import	122.7	0	126.8	0	145.2	0	155	0

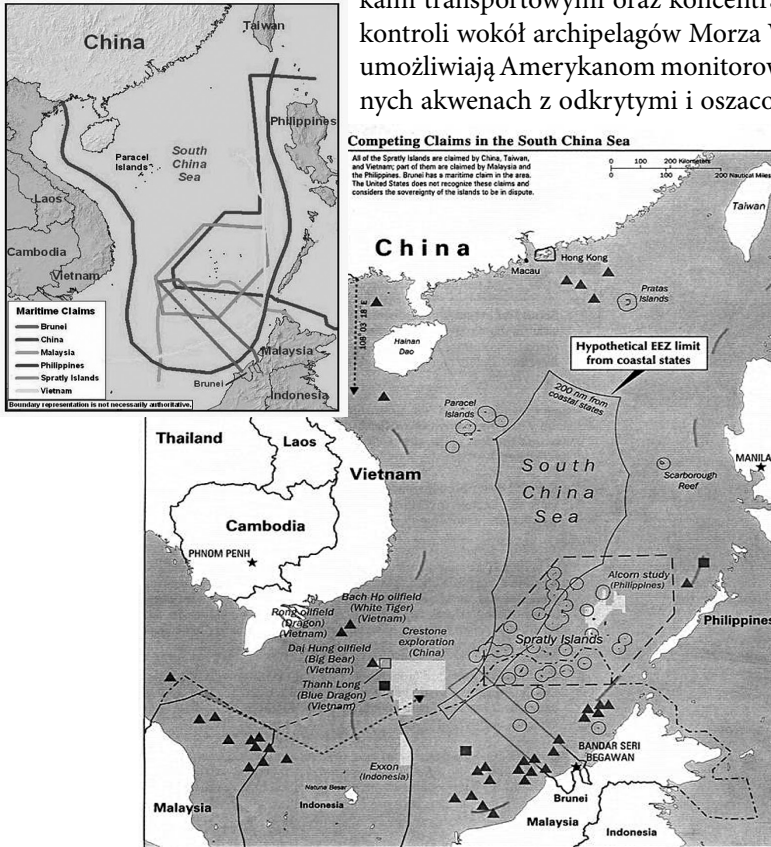
Źródło: Consultative Research on the Development Strategies of China's Oil and Gas Resources.

Powyższe uwarunkowania spowodowały konieczność zasadniczych przeobrażeń nie tylko chińskiej polityki gospodarczej, ale również celów strategicznych polityki zagranicznej. Stając się, zaledwie w trakcie jednej dekady (lata 90. XX wieku), państwem uzależnionym od dostaw surowców energetycznych, Chiny musiały podjąć próbę zapewnienia sobie stałych dostaw. Jednocześnie działania te zmierzały do maksymalnego ograniczenia możliwości wykorzystania uzależnienia surowcowego do celów politycznych. Sposobem na realizację tego celu strategicznego była polityka znacznej dywersyfikacji dostaw przy równoległym „związaniu” gospodarczym i politycznym dostawców z *Państwem Środka*. Zakupy surowców dokonywane są w regionach, pozwalających na uzyskanie statusu istotnego partnera gospodarczego. Realizowana na przestrzeni lat 2003–2007 polityka umożliwiła chińskim kompaniom naftowym na uzyskanie praw do eksploatacji zasobów ropy naftowej w Sudanie, Angoli, Nigerii, Kongo-Brazzaville, Gwinei, Gabonie oraz Libii. Dzięki temu aż 31% (w około 40 mln ton) importowanej przez Chiny ropy naftowej pochodzi z Afryki, a największy udział w wielkości dostaw mają Sudan i Angola, które dostarczają do Chin 65% i 35% całego swojego eksportu ropy naftowej.

Chiny wobec amerykańskich prób zdominowania globalnego systemu dostaw surowców energetycznych

Nieemożność osiągnięcia politycznych celów wojny z terroryzmem ograniczyła globalną pozycję Stanów Zjednoczonych. Amerykańską reakcją na wzrost znaczenia regionalnych graczy politycznych, zwłaszcza Federacji Rosyjskiej, Chin oraz – reprezentowanej przez krytyków interwencji irackiej – Unii Europejskiej była próba odzyskania dominującej pozycji politycznej poprzez opanowanie rynku obrotu surowców energetycznych. Uzależnienie gospodarek od wielkości dostaw (Chiny i Unia Europejska) lub poziomu eksportu (Federacja Rosyjska) stwarzało Amerykanom taką szansę, a środkiem miało być uzyskanie kontroli nad systemem transportu surowców oraz, alternatywnymi wobec rosyjskich, złożami azja-

tyckimi⁶. Ten strategiczny cel amerykańskiej koncepcji oddziaływania międzynarodowego na początku XXI wieku jest realizowany poprzez dwie formy aktywności międzynarodowej. Pierwszą jest uzyskanie dominacji na azjatyckich akwenach morskich oraz zawłaszczenie prawa do pełnej kontroli tras żeglugowych. Dotyczy to zwłaszcza Cieśniny Malakka⁷ oraz akwenów wokół wysp Spratly i Paracelskich, gdzie łączą się szlaki transportu surowców z Bliskiego Wschodu i Afryki oraz Azji Południowo-Wschodniej. Możliwość taką stwarza zarówno Międzynarodowe Prawo Morza, jak i realnie istniejące, na znacznej części tych akwenów, zagrożenie aktami piractwa. Dodatkowo, przejście kontroli nad morskimi szlakami transportowymi oraz koncentracja systemu morskiej kontroli wokół archipelagów Morza Wschodniochińskiego umożliwiają Amerykanom monitorowanie sytuacji na spornych akwenach z odkrytymi i oszacowanymi złożami ropy i gazu ziemnego⁸.

Rys. 1. Obszary sporne oraz rozmieszczenie złóż surowców energetycznych na akwencie Morza Południowochińskiego.

Źródło: Mapy udostępnione przez Centralną Agencję Wywiadu USA, www.cia.gov.

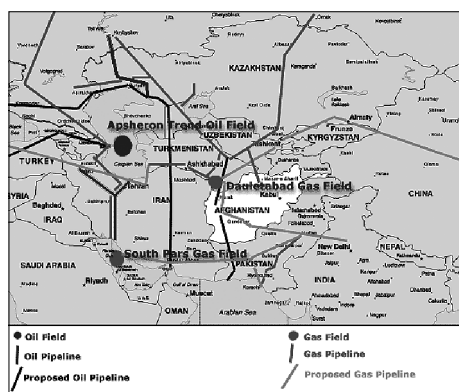
⁶ Ta uwaga dotyczy także państw azjatyckich dążących do pełnienia roli mocarstwa regionalnego. Zastosowana przez Amerykanów metoda pozwala za kraje uzależnione od dostępu do źródeł surowców energetycznych uznać Chiny, Japonię, Indie, Koreę Płd., Pakistan i UE. Krajem uzależnionym od posiadania rynków zbytu jest Federacja Rosyjska. Wszystkie zaś państwa są uzależnione od stałości dostaw.

⁷ Cieśnina Malakka jest naturalnym i najkrótszym szlakiem żeglugowym z Europy i Bliskiego Wschodu do Azji Wschodniej (na Morze Południowochińskie). Dziennie przez cieśninę przepływa 10,3 mln baryłek ropy, dostarczanej do Chin, Japonii i Korei Południowej. Zob. szerzej: M. Ilnicki, K. Kubiak, P. Mickiewicz, *Morski system transportu surowców energetycznych w warunkach zagrożeń aktami przemocy*, Wydawnictwo DSWE TWP, Wrocław 2006, s 19–47.

⁸ Z roszczeniami terytorialnymi wobec tych akwenów występują już Chiny, Filipiny, Wietnam, Tajwan i Malezja. Szerzej *ibidem* oraz K. Kubiak, A. Makowski, P. Mickiewicz, *Polska wobec zagrożenia terroryzmem morskim*, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2005.

Drugą, o wiele trudniejszą do realizacji koncepcją oddziaływania była budowa proame-rykańskiego Pomostu Azja Południowa (Pakistan, Indie) i Centralna (subregion kaukaski) – Zakaukazie – Europa. Tak skonstruowany sojusz miał umożliwić uzyskanie kontroli nad większością najważniejszych szlaków globalnej wymiany handlowej⁹. Najważniejszym elementem tej koncepcji stał się plan budowy dwóch tras transportu surowców energetycznych z Azji Centralnej do portów śródziemnomorskich poprzez Turcję (Baku–Tbilisi–Ceyhan lub Sztambuł i Bosfor)¹⁰ oraz Azji Wschodniej poprzez Afganistan do Pakistanu i ewentualne Indii¹¹. Miał on umożliwić przejście przez Amerykanów pełnej kontroli nad alternatywnymi wobec rosyjskich szlakami przesyłu środkowoazjatyckich surowców energetycznych.

Rys. 2. Przebieg głównych strumieni transportowych surowców energetycznych z Azji Centralnej.

Źródło: Mapy udostępnione przez Centralną Agencję Wywiadu USA, www.cia.gov.

⁹ Temu celowi służyła między innymi rozbudowa i wzrost operacyjnego znaczenia amerykańskich baz wojskowych w Kirgistanie i (pomimo podnoszonych przez władze tego kraju żądań ich likwidacji) w Uzbekistanie. Dla przykładu, z kirgiskiej bazy w Manas Amerykanie są w stanie kontrolować nie tylko region Afganistanu, ale także przestrzeń powietrzną Kazachstanu i zachodnich Chin. W dodatku baza ta może być wykorzystana do infiltracji wywiadowej, gdyż stanowi ona centrum wywiadowcze na obszar Afganistanu. O rosyjskich obawach w tej sprawie świadczy między innymi wypowiedź Przewodniczącego Prezydium rosyjskiego Instytutu Problemów Globalnych Michaiła Dielagina. Twierdzi on, że w celu zahamowania wzrostu globalnego znaczenia Chin USA w 2003 roku zdecydowały się na realizację polityki eskalacji problemów bliskowschodnich oraz ich przeniesienie na obszar Azji Wschodniej i Centralnej. Zob. Dielagin M., *Doktryna energetyczna Rosji*, Rosja w globalnej polityce, Grudzień 2006, s. 41.

¹⁰ W tym przypadku największą słabością jest konieczność dalszej rozbudowy rurociągu poprzez Bałkany – tzw. Rurociąg AMBO (z bułgarskiego Burgas, poprzez Macedonię do albańskiego Vlore). Pozwoli to na dalszy transport przy użyciu największych zbiornikowców (o wyporności 300 000 ton). Warunkiem powodzenia tego projektu jest uzyskanie stabilizacji sytuacji politycznej na Bałkanach. W tym kontekście należy między innymi oceniać amerykańskie stanowisko wobec niepodległości problemu Kosowa. Konieczność przeprowadzenia przez terytorium tras przesyłu surowców wymagało ograniczenia możliwości kontroli nad tym systemem transportowym Serbii, i tym samym Rosji. W kategoriach amerykańsko-rosyjskiej walki o europejski rynek energetyczny należy też postrzegać przyspieszenie realizacji rosyjskiej koncepcji South Stream oraz wykup przez Rosjan udziałów w firmach energetycznych Grecji, Włoch i Austrii.

¹¹ Realizacja tego planu pozwoli Amerykanom na znacząco poprawę swojej pozycji politycznej w Azji. Nie bez wpływu na sposób realizacji tej koncepcji jest fakt, iż opowiada się za nią amerykańskie lobby petrochemiczne. Warunkiem powodzenia tej koncepcji jest jednak stabilizacja sytuacji politycznej w Afganistanie i utrzymanie przez USA wpływów politycznych w Pakistanie.

Tak zdefiniowana wizja międzynarodowego oddziaływania Stanów Zjednoczonych stanowi zagrożenie dla realizacji strategicznego celu politycznego Pekinu, jakim jest supremacja na kontynencie azjatyckim. Niweluje także największe osiągnięcie polityki zagranicznej Państwa Środka, czyli stworzenie uzależnionego od siebie (odbiorcy) rynku obrotów surowcami energetycznymi i grona zwasalizowanych lub uzależnionych państw.

Amerykańskie dążenia do przejścia kontroli nad azjatyckimi szlakami przesyłu surowców energetycznych spotkało się z reakcją chińskich władz. Uwarunkowania polityczne, a zwłaszcza podtrzymanie polityki ograniczonej rywalizacji z USA oraz uznanie za cel nadrzędny właściwego przygotowania Igrzysk Olimpijskich w Pekinie spowodowały, że praktycznie do roku 2007 działania te sprowadzały się do rozbudowy systemu powiązań i uzależnienia gospodarczo-politycznego eksporterów surowców. Cel ten był osiągnięty poprzez:

- Pozyskanie długoterminowych dostaw i uzyskanie wpływu na poziom ich wydobycia;
- Zapewnienie bezpieczeństwa dostaw zakontraktowanego surowca;
- Ograniczenie roli Federacji Rosyjskiej jako głównego eksportera surowców na obszar azjatycki, a zwłaszcza Japonii, Korei Południowej i Indii¹².

Pierwszy z trzech wymienionych powyżej celów stanowił centralny problem chińskiej aktywności polityczno-gospodarczej w latach 2003–2005. Obecnie polityka ta zmierza jedynie do ugruntowania dominującej pozycji w wybranych regionach Afryki i jej wzrostu znaczenia na obszarze Zatoki Perskiej. Dzięki podjętym w pierwszych latach XXI wieku działaniom Chinom udało się zbudować całkowicie kontrolowany system dostaw surowców z obszaru Afryki Subsaharyjskiej oraz w istotny sposób przeobrazić swoje stosunki polityczno-gospodarcze z państwami Zatoki Perskiej. W przypadku państw afrykańskich podjęte na przełomie lat 2003–2004 działania umożliwiły rozwinięcie współpracy gospodarczej i politycznej, opartej na niezwykle korzystnych zasadach dla afrykańskich reżimów. Zakładają one minimalną ingerencję w wewnętrzne sprawy poszczególnych państw, wzajemne respektowanie prawa do suwerenności oraz utrzymanie równoważnych stosunków i uzyskiwanie obustronnych korzyści polityczno-ekonomicznych. Zaproponowane przez Pekin formy współpracy uwalniają afrykańskich dyktatorów od ścisłej zależności od USA i państw europejskich. Ponadto umożliwiają im utrzymanie i perspektywiczne zwiększenie poziomu eksportu surowców energetycznych oraz gwarantują im, nieobjęty ograniczeniami politycznymi – jak w przypadku współpracy z USA – dostęp do technologii zbrojeniowych i uzbrojenia. Jednak najważniejszym czynnikiem zachęcającym te państwa do współpracy jest ograniczenie możliwości wystąpienia wewnątrzpaństwowej rewolty. Warty podkreślenia jest również fakt, że stanowisko to pozwoliło na wzmocnienie chińskiej obecności ekonomicznej i wzrost udziału w całokształcie obrotów handlowych Afryki do poziomu 10%. W konsekwencji przeprowadzonych w latach 2003–2007 działań Afryka jest regionem – w znacznym stopniu – zdominowanym przez Chiny. Tylko w latach 2003–2005 chińsko-afrykańskie obroty towarowe osiągnęły wartość 29,6 mld USD. W kolejnych latach poziom wzajemnych obrotów towarowych wynosił średnio około 32–35 mld USD, a dzięki

¹² Pomimo prowadzenia polityki samoograniczenia działania te przewidywały także skuteczne ograniczenie amerykańskiej pozycji w Azji, ale – jak to zaznaczono – bez wywoływania istotnych konfliktów we wzajemnych stosunkach.

kontraktom na dostawy surowców energetycznych bilans wzajemnych obrotów (Chiny–Afryka) jest zrównoważony¹³. Należy podkreślić, że chińska oferta inwestycyjna wobec państw afrykańskich polega na dostarczaniu pakietu zawierającego projekty konkretnych przedsięwzięć, doskonale wpisujących się w zapotrzebowanie poszczególnych państw¹⁴.

Afryka Subsaharyjska stanowi dla Chin najważniejsze zagłębienie surowcowe. Jednakże dla realizacji strategicznych celów Państwa Środka o wiele istotniejszym niż kraje afrykańskie partnerem są państwa regionu Zatoki Perskiej i Azji Centralnej. Pełniły i pełnią one rolę tradycyjnego partnera w obrocie surowcami energetycznymi. Ponadto stanowią dla Chin istotny, dysponujący dużym potencjałem rynek zbytu. A tego nie mogą zapewnić nowi afrykańscy sojusznicy. Ponadto rezygnacja z roli ważnego importera ropy naftowej prowadziłaby do nadmiernego – w stosunku do chińskich założeń strategicznych – wzrostu regionalnego znaczenia USA i Rosji. Przedstawione uwarunkowania legły u podstaw sformalizowania współpracy z państwami Zatoki Perskiej w ramach powstałego w 2004 roku *Chińsko-Arabskiego Forum Współpracy*. Drugim krokiem było przystąpienie do realizacji zapisów *Umowy Ramowej Chin–Rada Współpracy Państw Zatoki*¹⁵. Bez wątpienia zasadniczym celem tych umów było uzyskanie przez Państwo Środka stałych dostaw surowców energetycznych, które zobowiązały się zrealizować: Arabia Saudyjska, Iran oraz w mniejszym stopniu Oman i Jemen. Podpisanie kontraktów zapewniających zakup ropy na poziomie 17% (Arabia Saudyjska) i 14% (Iran) całości dostaw do Państwa Środka¹⁶ doprowadziło do gospodarczego *związania* tych państw i niewątpliwie ograniczyło amerykańską pozycję w regionie. Decyzję tę podjęto mimo realnego zagrożenia, jakim jest fakt, że znaczącym dostawcą najważniejszego surowca energetycznego stało się państwo (państwa) z niekontrolowanego politycznie regionu Zatoki Perskiej. Zagrożenie to zostało zniwelowane głównie dzięki współpracy z państwami Afryki Subsaharyjskiej. Równie istotną rolę odegrały, podpisane równoległe z kontraktami surowcowymi, umowy dotyczące kooperacji w sferze gospodarczej. Przewidują one także napływ technologii oraz zaawansowanej (jak na warunki bliskowschodnie) techniki zbrojeniowej. Tym samym pozwala to państwom Zatoki na zmniejszenie amerykańskiego uzależnienia, szczególnie w sferze dostępu do technologii zbrojeniowych, i tym samym stanowi kolejny element polityki osłabiania pozycji USA w regionie.

Polityka *wypychania* USA z Azji Centralnej i Południowej stanowi także najważniejszy składnik działań zmierzających do zapewnienia bezpieczeństwa dostaw zakontraktowanego surowca. Chiny aż 90% ropy naftowej dostarczają na swoje terytorium drogą morską,

¹³ Około 25% importowanej przez Chiny ropy pochodzi z Sudanu (drugi po Nigerii producent tego surowca w Afryce) oraz z Zatoki Gwinejskiej. Sukcesywnie wzrasta poziom kontraktów podpisywanych z państwami Afryki Zachodniej (Mauretania). Zgodę na udział chińskich firm w systemie poszukiwania i wydobywania surowców energetycznych udzieliły już Sudan, Nigeria, Angola, Gabon i Czad. Zambia, W Gabonie, Kongo, Kenii i Nigerii chińskie firmy zdecydowały się na inwestycje w sektor metalurgiczny. Etiopia zawdzięcza im zaś rozwój systemów telekomunikacyjnych.

¹⁴ Oferty inwestycji uwzględniają odbudowę zniszczonej infrastruktury, rozwój przemysłu (najczęściej lekkiego i tekstylnego) oraz budowę sektora bankowego. Chiny udzielają też sporych, oprocentowanych na granicy opłacalności kredytów, otwieranie linii kredytowych warunkując uzyskaniem nowych kontraktów.

¹⁵ *Radę Współpracy Zatoki Perskiej – Madżlis at-Ta'awun li-Duwal al-Chalidż al-Arabija* tworzą Arabia Saudyjska, Bahrajn, Katar, Kuwejt, Oman oraz Zjednoczone Emiraty Arabskie. Umowa o współpracy została podpisana w lipcu 2004 r.

¹⁶ Wielkość zakupów w Omanie i Jemenie nie przekracza 2000 baryłek dziennie.

a główne szlaki transportowe w znacznym stopniu są poddane kontroli przez siły morskie Stanów Zjednoczonych. Przeciwdziałanie temu zagrożeniu jest przez władze chińskie realizowane w dwóch sferach. Pierwszą jest dążenie do uzyskania hegemonii na akwenach Oceanu Indyjskiego oraz Morza Południowochińskiego. Pozwala to na nadzorowanie tras żeglugowych z Zatoki Perskiej do chińskich portów, oraz – co równie istotne – do Korei Płd., Tajwanu i Japonii¹⁷. Uzyskanie dominującej pozycji na Morzu Południowochińskim ma ponadto pozwolić na eksploatację odkrytych, ale nie do końca jeszcze oszacowanych złóż ropy naftowej i gazu ziemnego. Z tych względów Chiny już w 1992 roku ogłosiły, że akwen ten aż po granice wód terytorialnych Filipin, Malezji, Brunei, Indonezji i Wietnamu stanowi integralną część Chińskiej Republiki Ludowej¹⁸.

Rys. 3. Obszar operacyjnej odpowiedzialności chińskiej marynarki wojennej.

Źródło: Mapy udostępnione przez Centralną Agencję Wywiadu USA, www.cia.gov.

Druga sfera oddziaływania to budowa alternatywnych dróg dostaw surowców z pominięciem kontrolowanych przez USA akwenów Zatoki Perskiej, Morza Arabskiego i części Oceanu Indyjskiego. Potencjał chińskiej marynarki wojennej nie jest w stanie zapewnić bezpieczeństwa dostaw drogą morską w sytuacji kryzysu ze Stanami Zjednoczonymi. Tym samym nie jest ona w stanie podjąć na tym polu skutecznej rywalizacji. Zastosowane przez władze chińskie rozwiązanie sprowadziło się więc do realizacji kolejnego etapu polityki dywersyfikacji systemu dostaw, przy jednoczesnym ograniczaniu zakresu amerykańskiego oddziaływania w regionie. Środkiem pozwalającym na jego realizację jest międzynarodowy i regionalny casus Iranu¹⁹ oraz sam kształt sytuacji politycznej w Azji Centralnej i Południowej. Zakres podejmowanych przedsięwzięć sprowadza się do uzyskania prawa

¹⁷ Przez ten akwen przewożone jest prawie 90% surowców energetycznych. W przypadku Japonii są one dostarczane głównie z Indonezji, Malezji, Australii oraz z Bliskiego Wschodu, a w przypadku Korei Południowej – z Indonezji, Malezji i Bliskiego Wschodu.

¹⁸ Stosowną uchwałę podjął w 1992 roku chiński parlament.

¹⁹ Szerzej casus ten omawiam w dalszej części niniejszego opracowania.

do poszukiwania i eksploatacji złóż w państwach regionu oraz budowy nowych systemów ich transportu. Realizacja tego planu pozwoliła już na uzyskanie przez chińskie firmy prawa do poszukiwania i eksploatacji złóż, między innymi w Uzbekistanie, Kazachstanie, Iranie, Iraku oraz Birmie. Według danych instytucji zajmujących się problemami surowcowymi tylko w 2007 r. realizowały one 65 projektów poszukiwawczo-eksploatacyjnych w 25 państwach. Zgodnie z tymi ocenami chińskie firmy były zaangażowane w wydobycie 50 milionów ton ropy i 5 miliardów m³ gazu²⁰.

Znaczenie Federacji Rosyjskiej w strategicznej rozgrywce o dominację w Azji

Centralne miejsce w chińskich planach dywersyfikacji dostaw surowców zajmują Federacja Rosyjska i Iran. Rosja w chińskiej polityce azjatyckiej pełni rolę niechcianego partnera strategicznego. Współpracy tej nie nadaje się już od kilku lat charakteru sojuszu ideologiczno-politycznego, jest ona konsekwencją zdefiniowania wspólnych interesów polityczno-ekonomicznych²¹. Strategicznym celem chińsko-rosyjskiego partnerstwa staje się uniemożliwienie ekonomiczno-politycznego okrążenia Chin i Rosji przez USA. Formy współpracy sprowadzają się do realizacji polityki *małych konfliktów*²² oraz obstrukcji politycznej w postaci blokowania niektórych amerykańskich inicjatyw stabilizacyjnych. Dotyczy to zwłaszcza wsparcia antyamerykańskich reżimów (KRLD, Liban, Syria, Iran). Zasadniczym środkiem, pozwalającym na skuteczne niwelowanie amerykańskich koncepcji wobec Azji Centralnej i Południowej jest chińsko-rosyjski plan zdominowania azjatyckiego rynku wydobycia i transportu surowców, uwzględniający *status quo* w istniejącym podziale na strefy wpływów.

Wzajemne stosunki obydwu państw nacechowane są pragmatyzmem i pozwalają na realizację najważniejszych celów politycznych. Rosja, dla wykorzystania możliwości, jakie stwarza dwustronny *pakt energetyczny*, zdecydowała się nawet na zarzucenie w 2006 roku proindyjskiej polityki. Dosadnie skomentował to Siergiej Karaganow, uznając, że interes polityczny wymaga rezygnacji z podtrzymywania „*iluzorycznych osi* (jak – przyp. PM) *Moskwa – Pekin – Dehli*”. To miejsce – jego zdaniem – zająć powinny bilateralne lub wielostronne sojusze o podłożu ekonomiczno-politycznym, przede wszystkim zaś Rosja-Chiny²³. W zamian Chiny zaakceptowały fakt uznania przez Rosję większości środkowoazjatyckich eksporterów surowców energetycznych za państwa znajdujące się w jej wyłącznej

²⁰ A Billard, *China Gas and Oil Industry*, www.interfax.cn/.

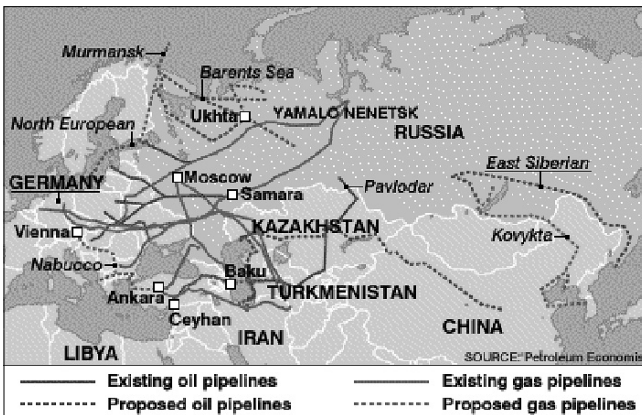
²¹ Obydwa państwa współpracę zainaugurowały w 1996 roku porozumieniem o *Konstruktywnym partnerstwie*. W rok później podpisały *Deklarację o wielobiegunowym świecie*. W 1999 roku rozwiązały największy problem w stosunkach bilateralnych – kwestię granicy na rzece Amur. Podpisane porozumienie zakłada wspólne wykorzystanie do celów gospodarczych spornych wysp na rzece Amur. W roku 2001 r. podpisano zaś *Układ o Przyjaźni i Współpracy*, który umożliwił Rosji aktywne uczestnictwo w wszystkich procesach polityczno-gospodarczych na obszarze azjatyckim.

²² Pod pojęciem tym rozumiem wiele konfrontacyjnych działań Chin i Rosji, które nie mogą stanowić powodu znaczącej reakcji Stanów Zjednoczonych.

²³ Zob. S. Karaganow, *XXI wiek kontury ładu światowego, Rosja w globalnej polityce*, czerwiec 2006, s. 29.

sferze wpływów. Postawa ta wynika ze świadomości, że nawiązywanie z nimi bilateralnej współpracy byłoby równoznaczne z konfliktem na linii Pekin–Moskwa. Mógłby on w istotny sposób zagrozić chińskiemu celom strategicznym, a zwłaszcza doprowadzić do podjęcia szerszej współpracy Rosji z Japonią lub Koreą Południową. Ścisłe współdziałanie z Rosją stwarzało również możliwość skutecznego przeciwstawienia się najistotniejszemu zagrożeniu, jakie dla obu państw stwarza amerykańska obecność w Azji Centralnej i na Kaukazie. Czynniki te spowodowały, że Chiny szybko zarzuciły plany pozyskania surowców energetycznych z wybijających się na niezależność państw postradzieckich (głównie Azerbejdżanu). Za strategicznego partnera w kwestii dostaw surowców z tego obszaru uznano Federację Rosyjską wraz z jej państwami satelickimi (głównie Kazachstanem i Turkmenistanem).

Rys. 4. Rosyjskie koncepcje rozwoju sieci dystrybucji surowców energetycznych.

Źródło: *Energy Map of The Middle East & The Caspian, 5th Edition*, „Petroleum Economist” 2007.

Istniejące różnice interesów powodują, że pomimo harmonijnej współpracy kształt polityki wobec Federacji Rosyjskiej jest uznawany za istotne wyzwanie chińskiej strategii surowcowej. Państwo to jest najistotniejszym sojusznikiem w polityce *wypychania* USA z Azji Centralnej i ograniczania amerykańskiej pozycji na Bliskim Wschodzie. Ale równocześnie strategicznym celem rosyjskiej polityki wobec Azji pozostaje przebicie się jej surowców na Daleki Wschód i do Indii. Chiny są świadome, że rosyjskie przeobrażenia ekonomiczno-polityczne²⁴ zostały oparte na eksporcie surowców, co uzależniło trwałość rozwoju gospodarczego od poziomu dochodu, generowanego przez sektor wydobywczy²⁵. Ponadto ewentualne wykorzystanie zasobów Syberii i Dalekiego Wschodu²⁶ stanowi jedyną realną szansę

²⁴ Pobudzenie gospodarcze dokonane zostało przez centralizację przedsiębiorstw, skuteczną, aczkolwiek antydemokratyczną walką z korupcją oraz zmianę systemu fiskalnego. Roczny poziom wzrostu PKB wynosi około 7–8%, a inflacja osiągnęła poziom 7%.

²⁵ Wytwarza on prawie 30%PKB i przynosi ponad 50% dochodów Federacji. Zob. R.L. Larsson, *Russia's Energy Policy: Security Dimensions and Russia's Reliability as an Energy Supplier*, Stockholm, March 2006.

²⁶ Dotyczy to zwłaszcza szacowanych na 18 miliardów ton ropy, 56 bilionów m³ gazu, 18 miliardów ton węgla kamiennego oraz 4,5 miliarda ton rud żelaza.

poprawy sytuacji ekonomicznej tych regionów²⁷. Jednocześnie, ze względu na ulokowanie złóż tych surowców w znacznej odległości od centrów przemysłowych Federacji, słabość istniejącej bazy przemysłowej oraz problemy z wykorzystaniem portów Morza Ochockiego powodują, że naturalnym miejscem eksportu tych surowców stają się Chiny i pozostałe państwa Dalekiego Wschodu.

Kierując się tymi ocenami, władze chińskie świadomie ograniczają zakres rosyjskich planów inwestycyjnych w Azji. Nie są one zainteresowane dynamicznym rozwojem rosyjskiego systemu transportu gazu ziemnego i ropy naftowej na Dalekim Wschodzie, gdyż stwarza on zagrożenie w postaci utraty kontroli nad systemem dostaw surowców na rynki rywali na azjatyckiej scenie politycznej. Uwarunkowania te spowodowały, że wspólne przedsięwzięcia energetyczne sprowadzają się do budowy rurociągów z Angarska do Daqing oraz Atas (Kazachstan)–Dwushanzi, a ich przepustowość wynosi zaledwie 30 mln ton²⁸. Jednocześnie Rosjanie, w imię poszanowania strategicznych interesów Chin, uwzględnili zastrzeżenia Państwa Środka wobec planów budowy gazociągu Angarsk – Nachodka. To niezwykle atrakcyjne dla Rosji rozwiązanie umożliwiało ekspansję surowcową nie tylko na obszar Azji Wschodniej, ale i Ameryki Północnej. Jednak ze względu na możliwość znacznej dywersyfikacji dostaw surowców przez Japonię nie będzie on głównym szlakiem transportu rosyjskiego gazu²⁹.

Powyższe determinanty powoduje, że większość podejmowanych w regionie azjatyckim działań poprzedzona jest podziałem na geograficzne i funkcjonalne strefy wpływów oraz korelowane przez oba państwa. Porozumienie to przewiduje, że na obszarze Azji Centralnej Rosja pełni rolę centralnego gracza politycznego i ekonomicznego oraz najważniejszego elementu regionalnego systemu bezpieczeństwa³⁰. Chiny zaakceptowały między innymi niekorzystne – w aspekcie ewentualnej rywalizacji z Rosją – rozwiązania dotyczące formy funkcjonowania *Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym, Centralnoazjatyckiej Organizacji Współpracy* oraz kilku umów bilateralnych, podpisanych przez Rosję z państwami WNP³¹. W zamian Rosja zobowiązała się do aktywnego uczestnictwa w sterowanych

²⁷ Regiony te stanowił one w okresie ZSRR centrum zbrojeniowe państwa. W okresie ZSRR zlokalizowanych było około 60% rosyjskiego przemysłu zbrojeniowego. Po rozpadzie państwa radzieckiego, oprócz likwidacji części zakładów zbrojeniowych, zmniejszono również liczbę stacjonujących tam oddziałów wojskowych. Oficjalne dane określały poziom tej redukcji na 30% stanu floty i 25% wojsk lądowych. Jego skutkiem, między innymi, był odpływ około 500 tysięcy ludności. W ich miejsce, w niekontrolowany sposób, napłynęło i zamieszkało w regionach przygranicznych około 1 100 000 Chińczyków.

²⁸ Rurociąg ten połączy się z wewnątrzchińskim systemem transportowym z prowincji Xinjingu do Szanghaju. W sumie rurociąg ten będzie miał ponad 5 tysięcy km, z tego 4 000 to rurociąg chiński. Sumaryczny koszt tego przedsięwzięcia szacowany jest na 15 mld dolarów.

²⁹ Pomimo wysokiej rentowności (koszty jego budowy szacuje się na około 5 mld USD) tego przedsięwzięcia może ono także uniemożliwić powiększenie poziomu dostaw do Chin.

³⁰ Podpisana w 2005 roku *Deklaracja w sprawie porządku światowego w XXI wieku* zakłada jednak, że obydwa państwa będą formułować wspólne stanowisko wobec „głównym problemów stosunków międzynarodowych nowego stulecia”. Za takowe uznano dalsze powierzenie ONZ kluczowej roli w procesach rozstrzygania sporów międzynarodowych, zwalczanie multilateralizmu i popieranie wielobiegowości w stosunkach międzynarodowych, zwalczanie terroryzmu oraz dążeń separatystycznych. Podobne, aczkolwiek w niektórych aspektach różniące się od zaprezentowanej tezy, stanowisko przyjmuje S. Czerniawski, *Azja Centralna w epoce przemian*, Rosja..., *op. cit.*, s. 13–133.

³¹ Powołanie Centrum Antyterrorystycznego Wspólnoty Niepodległych Państw, przeniesienie do Biszkeku regionalnej grupy operacyjnej CAT, budowę baz rosyjskich w Kirgistanie i Tadżykistanie.

przez Chiny, antyamerykańskich przedsięwzięciach w Azji. Z tego względu, na przełomie lat 2004 i 2005 przystąpiła do *Traktatu o przyjaźni i współpracy w Azji Południowo-Wschodniej*. Uczestniczy także – w zdecydowanie antyamerykańskim – *Dialogu na rzecz współpracy w Azji* oraz sukcesywnie zwiększa swoją aktywność w ASEAN³².

Bezwarunkowa chińska aprobatą kształtu rosyjskiej polityki wobec satelickich państw Azji Centralnej ogranicza się więc wyłącznie do akceptacji faktu politycznej wasalizacji postradzieckich państw – eksporterów surowców energetycznych³³ oraz ograniczania wpływu organizacji islamskich w tym regionie³⁴. Natomiast zgoda na uzyskanie przez Moskwę pełnej kontroli nad zasobami surowcowymi i systemami transportowymi tych państw była warunkowana rosyjską aprobatą dla budowy przez ChRL systemu dywersyfikacji dostaw gazu z państw Azji Centralnej. Najważniejszym warunkiem było uznanie prawa Pekinu do nawiązywania bilateralnych form współpracy, zwłaszcza z zajmującymi w chińskiej koncepcji centralną rolę Kazachstanem, Kirgistanem i Tadżykistanem, przy założeniu iż umowy te będą uwzględniać rosyjskie interesy. Dopiero po spełnieniu tego warunku Chińczycy zaakceptowali poziom rosyjskich inwestycji w przejęcie i rozwój sektora surowcowego tych państw³⁵. Należy podkreślić, że również Chiny wywiązały się z powyższych ustaleń. Sukcesywnie zastąpiły one, obowiązujące od połowy lat 90. XX wieku umowy o charakterze wojskowym (stabilizacyjnym)³⁶ przez układy o współpracy z Kirgistanem i Kazachstanem. Podpisanie układów „*O dobrym sąsiedztwie, przyjaźni i współpracy*” nastąpiło jednak dopiero w rok po zawarciu takiego samego porozumienia na linii Moskwa-Pekin (2001 r.), a w dodatku są one *de facto* są one wiernym odzwierciedleniem umowy Chiny–Rosja.

Nową formę chińsko-rosyjskiej współpracy w Azji nadały amerykańskie próby budowy omówionego powyżej wspomnianego pomostu energetycznego Azja–Kaukaz–Europa. Słusznie uznaje się, że mógłby on stanowić niezwykle skuteczny środek oddziaływania na rosyjskie i przede wszystkim chińskie procesy gospodarcze. Reakcją na amerykańskie plany było pogłębienie zakresu współpracy i powstanie nieformalnej Osi Moskwa–Pekin. Strategicznym celem tego sojuszu jest ograniczenie aktywności USA w Azji Centralnej, zwłaszcza podejmowanej w sferze energetycznej. Pierwszym wspólnym przedsięwzięciem Osi stała się próba opanowania (uniemożliwienia przejęcia przez USA, kontroli nad systemami transportu i handlu, a także złóż ropy oraz gazu w Turkmenistanie (Dauletalabad)

³² Współpracę z ASEAN i APEC Rosja zainaugurowała w 1998 roku, ale już w 2005 roku uczestniczyła w szczycie państw członkowskich w charakterze obserwatora (wraz z Australią, Indiami i Nową Zelandią), a od 2007 roku uzyskała status członka ASEAN.

³³ Bezwolnie procesowi temu poddały się Kazachstan, Tadżykistan, Uzbekistan i Kirgistan, a stosownej presji poddano Azerbejdżan oraz tranzytową Gruzję.

³⁴ Tym bardziej, że dzięki temu Chińczycy mogą minimalizować skutki działalności separatystów ujgurskich.

³⁵ W przypadku Tadżykistanu Rosja zobowiązała się do zainwestowania, w latach 2007–2013, 2 miliardów dolarów w przemysł energetyczny oraz umorzenie długów w wysokości 360 mln USD. Turkmeńskie złoża zostały włączone w – rozbudowywany w latach 2008–2010 system transportu, pozwalający na przesyłanie 100 miliardów m³ gazu. Uzbekistan zaś uzyskał pomoc w poszukiwaniach i przygotowaniu do eksploatacji nowych złóż gazu (przez Gazprom) oraz ropy (Łukoil). Ich koszt ocenia się na ok. 2 miliardy USD.

³⁶ W latach 1996–1997 roku podpisano: *Porozumienie w sferze wojskowej w regionie granicy*, którego sygnatariuszami były Chiny, Rosja, Kazachstan, Kirgistan i Tadżykistan, oraz *Porozumienie o redukcji sił zbrojnych w regionie granicy* (Chiny, Rosja, Kazachstan, Kirgistan, Tadżykistan).

i Kazachstanie (Tengizu)³⁷. O niezwykle poważnym traktowaniu przez Chiny tej rywalizacji może świadczyć fakt, iż nie podnoszą one w tym konkretnym przypadku żądań skierowania dostaw wyłącznie na swój rynek.

Centralną rolę w rosyjsko-chińskich planach rywalizacji z USA wypełniają trzy regionalne organizacje ponadnarodowe: Szanghajska Organizacja Współpracy³⁸, Forum Parlamentarne Państw Regionu Azji i Pacyfiku oraz Grupa Dialogu do spraw Współpracy w Azji Północno-Wschodniej. Największe znaczenie Rosja i Chiny przywiązują do działań podejmowanych przez Shanghai Cooperation Organization (SCO). W jej ramach, w trakcie szczytu SCO w Biszkeku (31 sierpnia–2 września 2007 r.) powołano Klub Energetyczny. Pierwsze jego decyzje jednoznacznie wskazały, że stanowić on będzie istotne narzędzie w azjatyckiej rywalizacji energetycznej. W jego trakcie uzgodniono bowiem decyzję o rozbudowie regionalnej, środkowoazjatyckiej sieci rurociągów, którą przeprowadzą wspólnie Rosja, Kazachstan i Turkmenistan. Ponadto za zasadne uznano rozbudowę systemu transportu tych państw i jego połączenie z systemem wewnątrzchińskim. Jednakże najbardziej znamiennej decyzją było zerwanie przez Kazachstan umowy o eksploatacji złoża ropy naftowej w Kashagan z włoską firmą Eni³⁹.

Drugim obszarem antyamerykańskiego oddziaływania Osi Moskwa–Pekin jest region Bliskiego Wschodu. Środkami pozwalającymi na jego osiągnięcie są zaś: nawiązanie współpracy z tradycyjnymi, regionalnymi sojusznikami USA oraz skuteczne próby umiędzynarodowienia kwestii irackiej i – w mniejszym stopniu – afgańskiej. Pierwszy cel osiągnięty jest poprzez skuteczną politykę koncesji gospodarczych. Dotyczy to zwłaszcza Grecji, Turcji, Arabii Saudyjskiej oraz mniejszych państw Zatoki Perskiej. W przypadku dwóch pierwszych krajów polityka ta realizowana jest przez Rosję i obejmuje ich włączenie do rosyjskich planów rozbudowy europejskiej sieci dostaw surowców energetycznych. W przypadku państw Zatoki Perskiej pierwszoplanową rolę odgrywają Chiny, oferując podpisanie korzystnych porozumień gospodarczych i długookresowych kontraktów na dostawy surowców. W przypadku zaś Iraku obydwa państwa domagają się na forum międzynarodowym, by wdrażany proces stabilizacyjny był koordynowany przez szeroką koalicję mocarstw regionalnych, w tym Rosji i Chin. Jak jednoznacznie stwierdził Siergiej Ławrow: „*mamy do czynienia z nie-normalną (...) sytuacją, w której przytłaczająca większość czołowych państw świata i krajów regionu, mimo autentycznej dobrej woli pomocy w naprawieniu sytuacji, nie jest w stanie realnie wpływać na bieg wydarzeń*”⁴⁰.

³⁷ Zostały one odkryte i oszacowane na początku lat 90. XX wieku. Złoża te mają 200 miliardów baryłek ropy i 45 bilionów m³ gazu.

³⁸ Skupia ona oprócz Rosji i Chin Kazachstan, Kirgistan, Tadżykistan i Uzbekistan.

³⁹ Kazachskie władze wykorzystały w tym przypadku argumenty ekologiczne.

⁴⁰ S. Ławrow, *Rozwój Azji a wschodni wektor rosyjskiej polityki zagranicznej*, „Rosja w globalnej polityce”, czerwiec 2006, s. 12.

Iran i jego znaczenie dla Osi Moskwa–Pekin

Zarówno Chinom, jak i Rosji w okresie postzimnowojennym nie udało się w znaczący sposób ugruntować swoich wpływów na Bliskim Wschodzie. W dodatku Rosja – podejmując walkę z ugrupowaniami islamskimi⁴¹ – w znaczący sposób ograniczyła swoją pozycję polityczną na Bliskim Wschodzie⁴². Strategiczna obecność obydwu państw w regionie bliskowschodnim wymagała nawiązania ścisłej współpracy z państwem, które nie było zainteresowane stabilizacją sytuacji politycznej w Iraku i utrzymaniem amerykańskiej obecności w regionie Zatoki Perskiej i Azji Centralnej⁴³. Naturalnie więc najważniejszym graczem na bliskowschodniej scenie politycznej z punktu widzenia chińsko-rosyjskich interesów jest Islamska Republika Iranu. Jej terytorium może być wykorzystane do transportu surowców z pominięciem kontrolowanych przez USA akwenów Zatoki Perskiej oraz uzyskania kontroli nad Cieśniną Ormuz i Morzem Arabskim⁴⁴. Dzięki budowie terminali paliwowych lub rozbudowie istniejącej sieci rurociągów oraz gazociągu możliwe jest także związanie możliwościami dostaw surowca Pakistanu i Indii. Ponadto, dzięki położeniu nad południową częścią Morza Kaspijskiego, Iran ma prawa do współdecydowania o sposobie eksploatacji złóż kaspijskich oraz może uczestniczyć w procesie kształtowania sytuacji polityczno-ekonomicznej w jego zlewisku⁴⁵. Dla chińsko-rosyjskich planów istotny jest fakt, że państwo to, dążąc do uzyskania pozycji mocarstwa regionalnego i roli niekwestionowanego przywódcy bliskowschodniej społeczności islamskiej, podjęło rywalizację z sojusznikami Stanów Zjednoczonych⁴⁶.

⁴¹ Niezaprzeczalnie istotnym czynnikiem, budzącym nieufność bliskowschodnich reżimów wobec rosyjskiej polityki, jest fakt zabójstwa Selim-Chana Jandarbijewa przez rosyjskich agentów w Katarze. Mord głośno odwołującego się do Koranu prezydenta muzułmańskiej republiki, dokonany na terenie muzułmańskiego państwa, stanowi poważne obciążenie dla rosyjskiej polityki.

⁴² Można wręcz stwierdzić, że jest obecnie postrzegana nie jako mocarstwo, ale partner strategiczny. W praktyce, poza znacznie osłabioną Syrią, może ona liczyć jedynie na poparcie Hamasu. Jednakże przekłada się to na możliwość uzyskania dobrych stosunków z Autonomią Palestyńską i ugrupowaniami libańskimi. Angażuje ją jednak w konflikt z Izraelem, co w aspekcie znacznej siły rosyjskiej emigracji w tym kraju oraz restytucji poczucia tożsamości narodowej przez znaczną część rosyjskich oligarchów nie jest pozytywną cechą.

⁴³ Dotyczyło to zwłaszcza kwestii usankcjonowania obecności USA w takich państwach, jak Turkmenistan, Uzbekistan, Pakistan, Afganistan, Tadżykistan, Kazachstan, Gruzja i Azerbejdżan.

⁴⁴ Jest to jedyna trasa wyjścia z Zatoki Perskiej.

⁴⁵ Niezaprzeczalną zaletą Iranu w polityce Osi jest także jego aktywność w kwestii rozwiązania konfliktu klanowo-etnicznego w Tadżykistanie. Zobacz szerzej, *Konflikty zbrojne na obszarze postradzieckim. Stan obecny. Perspektywy uregulowania. Konsekwencje*, „Zeszyt 9 Ośrodka Studiów Wschodnich” (oprac. K. Strachota).

⁴⁶ Niezaprzeczalną zaletą jest również sytuacja ekonomiczna Iranu, która zmusza to państwo do zaakceptowania zwasalizowanej pozycji. Irańska gospodarka znajduje się w stanie długotrwałej recesji. Jedynym funkcjonującym jej działem jest przemysł wydobywczy, gdyż sankcje społeczności międzynarodowej doprowadziły do całkowitego załamania systemu przerobu surowców. Iran eksportuje prawie wyłącznie nieprzetworzone ropę naftową i gaz ziemny. Sprzedaż tych surowców dostarcza 92% wpływów budżetu (90% ropa i 2% gaz), ale brak możliwości przerobu zmusza to państwo do importu aż 60% zużywanych paliw płynnych. Roczny poziom importu paliw szacuje się na 11 miliardów ton, co daje ok. 30 mln ton dziennie. Istotnym ograniczeniem gospodarki jest również rozbudowana polityka socjalna i wysoki, szacowany na 15%, poziom bezrobocia. Eksplozja przyrostu naturalnego, jaka wystąpiła po obaleniu Rezy Pahlawiego w znacznym stopniu zmieniła strukturę demograficzną. Młodzież stanowi prawie 60% całości irańskiej populacji. Poziom bezrobocia według oficjalnych danych wynosi zaś 13%. Natomiast szacunki niezależnych ekspertów oceniają je na 20–22%. Zob. dane zawarte w www.sci.or.ir.

Będąc konsekwencją polityki prezydenta Ahmenidżada⁴⁷ wzrost politycznej pozycji Iranu stworzył Chinom i Rosji szansę na zwiększenie wpływów w regionie Bliskiego Wschodu. Realizacja przez Iran strategicznego celu, jakim jest ugruntowanie bliskowschodniej pozycji państwa, wymaga szybkiej rozbudowy przemysłu wydobywco-energetycznego i za-inwestowania kwoty rządu 150 mld USD⁴⁸. Największym zaś ograniczeniem aspiracji Iranu są ograniczone możliwości absorpcji funduszy i inwestycji. W latach 2000–2007 gospodarka irańska była w stanie skonsumentować jedynie 50 mln USD. Tym samym jej dynamiczny rozwój wymaga otwarcia się na inwestycje i udostępnienia inwestorom swoich zasobów surowców energetycznych⁴⁹. Naturalnym partnerem stają się, realizujące już inwestycje na poziomie 5 mld USD rocznie, Chiny oraz – w mniejszym stopniu – Federacja Rosyjska.

Drugim, niezwykle korzystnym dla Chin i Rosji faktem, jest ściśle powiązanie pozycji politycznej Iranu od poziomu eskalacji konfliktu palestyńskiego i irackiego. Stwarza on możliwość przeobrażania regionalnego środowiska międzynarodowego w Azji i regionie Bliskiego Wschodu, a zwłaszcza poszerzenia zakresu współpracy z – nieakceptującymi saudyjskiej dominacji – sunnickimi państwami regionu Zatoki Perskiej⁵⁰.

Zakres współpracy Osi Pekin–Moskwa z Iranem w regionie Zatoki Perskiej sprowadza się do realizacji głównie chińskich interesów. Jednakże państwo to stanowi również istotny czynnik w rosyjskiej polityce wobec obszaru kaspijskiego. Irański sprzeciw wobec koncepcji budowy podmorskiego rurociągu kaspijskiego (z Turkmenistanu) praktycznie niweluje możliwości uzyskania wpływu na sposób dystrybucji i sprzedaży surowców energetycznych (głównie gazu) przez państwa europejskie i Stany Zjednoczone⁵¹. Zablokowanie planu jego budowy zmusza je w praktyce do sprzedaży surowców za pośrednictwem Rosji lub po wybudowaniu sieci przesyłowej do Chin⁵². Jeszcze większe możliwości oddziaływania na kształt sytuacji politycznej stwarza obu państwom możliwość wykorzystania terytorium Iranu do transportu surowców przez nad Zatokę Perską i Morze Arabskie. Zbudowanie takiej sieci przesyłowej zmienia w zasadniczy sposób geopolityczne znaczenie Pakistanu,

⁴⁷ Władzom irańskim udało się wykorzystać wewnątrzsunnicke rozbieżności wobec polityki irackiej do poprawy własnej pozycji w regionie, znielowania poziomu tradycyjnej niechęci Arabów do państwa Persów oraz zaszczepienia wśród bliskowschodnich społeczeństw przekonania o możliwości budowy koranicznych systemów społeczno-politycznych. Niezaprzeczalnie jednak największym sukcesem Iranu jest uzyskanie pozycji przywódcy regionu w wojnie za Izraelem. Szerzej cele regionalnej polityki Iranu zobacz: T. Ołtowski, *Iran. Nowe mocarstwo na Bliskim Wschodzie?*, „Raporty i Analizy Centrum Stosunków Międzynarodowych”, nr 3 z 2007 r.

⁴⁸ Oficjalne plany rozwoju irańskiego sektora naftowo-gazowego zakładają podwojenie, w ciągu dekady 2005–2015, poziomu wydobycia ropy (do 7 mln baryłek dziennie) oraz osiągnięcia 10% udziału w globalnym handlu gazem ziemnym.

⁴⁹ Według specjalistycznych ośrodków analitycznych, jak np. analityków periodyku „Oil & Gas Journal”, irańskie złoża ropy naftowej szacuje się na około 12 263 milionów ton, a złoża gazu na 22 988 milionach m³.

⁵⁰ Przykładem takiej polityki jest Bahrajn. Wzrost kontaktów z tym państwem jednoznacznie przekłada się na osłabienie pozycji USA w państwie, które jest główną bazą USA w regionie (siedziba Dowództwa V Floty i główna baza US Navy).

⁵¹ Między innymi temu celowi służyła wizyta W. Putina na teherańskim szczycie państw kaspijskich (15 października 2007).

⁵² Przedstawione w 2007 roku chińskie propozycje zakładają zawarcie 30-letniego kontraktu na dostawy 30 miliardów m³ gazu rocznie od 2009 roku i przejęcie przez China National Petroleum Corp. (CNPC) kontroli nad systemem wydobycia gazu ze złóż nad Amu Darią (o zasobach szacowanych na 1700 miliardów m³).

a zwłaszcza Afganistanu⁵³. Najważniejsi importerzy: oprócz Chin także Indie oraz Japonia, uzyskają możliwość alternatywnych źródeł dostaw surowców energetycznych, a znacznemu osłabieniu ulegnie pozycja najważniejszych sojuszników USA, czyli Arabii Saudyjskiej, Kuwejtu i Pakistanu. W przypadku państw Zatoki Perskiej może to prowadzić do utraty hegemunistycznej pozycji wśród eksporterów surowców na Daleki Wschód i Azji Południowej. Ewentualność taka zmusi je do rozluźnienia związków ze Stanami Zjednoczonymi, gdyż saudyjski i kuwejcki *boom* gospodarczy jest w dużej mierze konsekwencją ograniczenia udziału Iraku w światowym obrocie ropy naftowej⁵⁴. Natomiast Pakistan, poprzez realną możliwość budowy lądowego lub morskiego systemu transportu surowców⁵⁵, może zostać postawiony przed koniecznością nawiązania strategicznej współpracy z Iranem i Chinami.

Podsumowanie

Realizowana przez Oś Chin–Rosja polityka surowcowa polityka w istotny sposób zmienia *status quo* w Azji Centralnej i regionie Bliskiego Wschodu. Jej najistotniejszą konsekwencją jest stopniowe ograniczanie możliwości oddziaływania Stanów Zjednoczonych w regionie. Dla uzależnionych od eksportu surowców energetycznych państw środkowoazjatyckich atrakcyjniejszy jest sojusz z Chinami i Rosją niż budowa pod amerykańskimi auspicjami nowych systemów transportu surowców. Tym bardziej że dalekowschodni rynek zbytu jest dla tych państw równie atrakcyjny co kierunek zachodni. Niezaprzecalną zaletą tego rozwiązania jest także wsparcie, jakie Rosja i Chiny udzielają panującym w tych krajach reżimom. Iran w rosyjsko-chińskich planach pełni funkcję łącznika pomiędzy Azją Centralną a Bliskim Wschodem. Położenie geograficzne predysponuje to państwo do uczestnictwa we wszystkich działaniach zmierzających do eksploatacji i eksportu surowców kaspjskich. Tym samym dysponuje znacznymi możliwościami wsparcia chińsko-rosyjskich planów *wypychania* Stanów Zjednoczonych z regionu.

W podobny sposób należy postrzegać rolę Iranu na Bliskim Wschodzie. Możliwość kontroli Cieśniny Ormuz, fakt posiadania złóż zasobnych w znaczne ilości gazu i ropy naftowej oraz możliwość budowy systemu transportu surowców z Azji Centralnej na Morze Arabskie pozwalają na uniezależnienie się państw regionu od amerykańskich koncepcji handlu surowcami. Po drugie, zmusza to państwa Zatoki Perskiej do uwzględnienia w swych planach politycznych możliwości ponoszenia ekonomicznych konsekwencji swych związków z USA. Ich konsekwencją może być ograniczenie poziomu importu surowców do Chin. Państwo Środka zbudowało sobie system dywersyfikacji dostaw, który w znacznym stopniu uniezależnia je od zakupów w państwach Zatoki Perskiej. A współpraca z Iranem stanowi dodatkowy argument nacisku, wskazujący na ewentualność dalszego ograniczenia poziomu

⁵³ Tym samym zniweczony zostanie zasadniczy cel amerykańskiej polityki w regionie – uzyskanie kontroli nad strategicznym obszarem Azji Centralnej i nieco w mniejszym stopniu – rejonie Zatoki Perskiej.

⁵⁴ W latach 2003–2006, w zależności od poziomu sprzedaży przez Irak ropy, poziom przyrostu PKB tych państw wahał się od 9,9% do 1,9% (Kuwejtu) i 6,4% do 0,7% (Arabia Saudyjska).

⁵⁵ Jego trasa obejmowałaby Iran, Pakistan, Indie i Chiny (prowincja Xinjin) lub w przypadku połączenia morskiego omijałaby Indie. Bez względu na realizowaną koncepcję gaz ziemny i ropa z Iranu transportowana byłaby poprzez pakistański port Kabir.

zakupów. Nie bez znaczenia jest możliwość wspierania przez Iran funkcjonującego w tych państwach i zdecydowanie antyrządowego ruchu szyickiego. Mesjanizm szyicki doskonale sprawdził się w Iraku. Destabilizacja tego państwa jest w dużej mierze efektem polityki szyitów, co pozwoliło na skuteczne ograniczenie możliwości amerykańskiego oddziaływania w regionie.

Chińsko-rosyjska polityka wykorzystywania Iranu oraz sterowania (w przypadku Chin) wielkością kontraktów na zakup surowców powoduje, że Stany Zjednoczone tracą swą pozycję polityczną w Azji. Większość naturalnych sojuszników (Arabia Saudyjska, Kuwejt, Bahrajn, Pakistan) musi uwzględniać wzrastającą pozycję państw Osi. Ignorowanie celów strategicznych Chin i Rosji może zaowocować bowiem ograniczeniem poziomu zakupów lub ograniczyć ich geostrategiczną pozycję w regionie. A realnych strat, jakie poniosą te kraje, nie powetuje nawet najściślejsza współpraca ze Stanami Zjednoczonymi. Należy więc stwierdzić, że Oś Chin–Rosja jest jednym z generatorów przeobrażeń ładu międzynarodowego. Stanowi także niezwykle silny ośrodek oddziaływania polityczno-gospodarczego i może być alternatywą dla Stanów Zjednoczonych. Jednakże słabością tego sojuszu jest jego taktyczny charakter. Tandem Moskwa–Pekin posiada zbyt wiele rozbieżnych interesów, a zakres współpracy cechują ściśle określone ramy. Natomiast rola Iranu sprowadza się do wypełniania funkcji katalizatora przeobrażeń na Bliskim Wschodzie i skutecznego oddziaływania w regionie Morza Kaspijskiego. Jego pozycja jest więc ściśle uzależniona od koncepcji oddziaływania Osi w tych obszarach. Jakakolwiek proamerykańska zmiana akcentów chińsko-rosyjskiej polityki (na przykład porozumienie z USA w kwestii kontroli złóż kaukaskich czy normalizacji w Iraku) spowoduje zarzucenie współpracy z Iranem lub jej ograniczenie.

Reasumując, Oś Chin–Rosja jest – i w najbliższym okresie będzie – istotnym graczem na azjatyckiej oraz poniekąd globalnej arenie politycznej. Jednak zwartość tego sojuszu nie jest zbyt mocna, a tym samym należy się liczyć z jego rozpadem po spełnieniu zasadniczego celu, którym pozostaje ograniczenie dominującej pozycji USA w Azji.

Summary

In this article the author discusses the role of China's natural resource policy in its strategy for exerting international influence. In his opinion, the Chinese authorities have taken advantage of growing demand for energy and in this way they succeeded in distracting America's plans of gaining control over the global market of circulation and transportation of energetic resources. At the same time, this policy has enabled an effective limitation of America's political position in Africa and Southern and Central Asia. One of the most significant consequences of the Chinese international activity is the renewal of the Russia–China alliance with a limited tactical character, however. A major challenge for the American and European external policy is the inclusion of Iran as a vassalized partner into the Russia–China cooperation.